

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta št. 17

Naročnina četrletno 15 Din

za pol leta 30 Din

za vse leto 60 Din

Posamezne številke 1.50 Din

V z a m e j s t v o celoletna naročnina 90 Din

Ljubljana, 4. junija 1937.

Upravništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta 17

Poštočerkovni račun:

Ljubljana št. 16.176

Rokopisov ne vračamo

Oglasi po tarifu

Tiska Zadržna tiskarna (M. Blejec) v Ljubljani

Ali smo upravičeni zahtevati, da bodi uradni jezik pri nas slovenski?

(Dopis.)

I.

Čudno zveni to vprašanje in v samem dejstvu, da ga stavljamo, bi lahko kdo videl neko šibkost naše zavesti o absolutni in nezapravljeni pravici Slovencev do popolne enakopravnosti v državi. Zato hitimo poudariti, da nam ne prihaja na um, kogarkoli vprašati, če smemo nekaj, kar je za nas življenjske važnosti, zahtevati ali ne. Hočemo samo opozoriti na pravno stanje, ki je nastalo po razsodbi državnega sveta glede rabe slovenščine kot uradnega jezika.

Razsodba državnega sveta nam seveda naše načelne pravice do popolne enakopravnosti slovenščine kot državnega jezika ne odreka in odrekati ne more, ker je ta pravica globljega izvira, kakor je ustava ali katerikoli zakon. S to razsodbo je samo ugotovilo, da ni državnega zakona, ki bi izrecno omejeval pravico državne oblasti, da po svoji volji odloča, katerega izmed državnih jezikov se v svojem uradnem poslovanju poslužuje. S formalnopravnega stališča lahko ta oblast pravice slovenščine spoštuje ali ne spoštuje. S prizivi in s sklicevanjem na zakon je k temu spoštovanju ne moremo prisiliti. Razsodba državnega sveta smo primorani sprejeti kot pravno dejstvo. Izmed dveh mogočih razlag ustavne določbe o slovenskem jeziku kot uradnem jeziku smo se Slovenci vedno izrekli za tesnejšo, ker praktično edino izvedljivo in po našem prepričanju edino smiselno.

Državni svet je vezan v svojem postopku na formalnopravni okvir, ki je dan po črki zakona in se ne spušta nam na ljubo v svobodnejšo razlago neke ustavne določbe. Državni svet bi s svojega vidika gotovo ne sodil drugače, če bi šlo za primer, ki je seveda samo teoretično mogoč, da bi upravna oblast vsiljevala Srbijancu na srbijanskih tleh slovenske tiskovine. Dokler si torej ne izbojujemo jasnih zakonskih določb v varstvo pravic slovenskega uradnega jezika, nima pomena zatekati se za pomoč k sodišču.

S tem je postal položaj za nas do prijemljivosti jasen. Razsodba državnega sveta samo potrjuje to, kar mi nenehoma trdimo. S papirnati protesti se naše vprašanje ne bo rešilo. Boj za naše pravice se bo dobojeval na političnem polju in nikjer drugod, in ne bo prej dobojevan, preden ne dobimo vseh zakonitih in ustavnih poroštev za resnično, dejansko enakopravnost Slovencev kot integralnega dela trobitnega državnega naroda. O tem ali smo enakopravni ali ne, bomo seveda sodili mi sami kot subjekt te enakopravnosti in nihče drugi. Pojem enakopravnosti je sam po sebi dovolj jasen, in dali mu bomo tudi točno materialno vsebino.

Spoštovanje slovenščine kot državnega jezika nam je simbol naše politične enakopravnosti. To spoštovanje pa ne sme biti odvisno od dobre volje, pravičnosti, sprevidnosti in državniške modrosti oblastnikov. Nevzdržno je zakonsko pravno stanje, ko nam lahko vsak hip neka večina izven nas ali neki vladni režim, ki pride jutri na krmilo, vzame to, kar se nam danes priznava. Zato je očitno, da gre pri vprašanju slovenščine in njene veljave kot državnega jezika za vprašanje spremembe celotnega sistema. Slovenščina pride do svojih polnih pravic, ko si priborimo popolno politično enakopravnost, nič prej. Enakopravnost Slovencev kot državnega naroda bodi torej naše bojno geslo.

II.

Prav dobro se pri tem zavedamo, da bo naš boj za dejansko enakopravnost dolgotrajen, poln žrtev in naporov, a zato ne bomo klonili. Ne bi smelo biti shoda, zborovanja, manifestacije, kjer ne bi poudarili svoje pravice do enakopravnosti in povzdignili svojega glasu za pravice slovenščine. Mi s tem ne služimo samo slovenski stvari, ampak

vršimo tudi svojo državljansko dolžnost, ker branimo pravne, pravne in miselne osnove te države. Enakopravnost Srbov, Hrvatov in Slovencev je osnovno načelo te države, postati mora tudi vodilno. Z njegovo praktično izvedbo bo rešeno tudi hrvaško in slovensko vprašanje. Vsako prizadevanje in podpiranje hegemonije enega dela državnega naroda nad drugima dvema je negacija bitnosti te države in prevratno početje, zoper katero smo kot Slovenci in državljani dolžni, da se z vso silo upremo. Vse naše nacionalistične in unitaristične doktrine služijo samo prikrivanju hegemonističnih namenov in ciljev. Zato naženimo iz svoje srede z bičem vse tiste politične preroke, ki govorijo o spoštovanju naših kulturnih posebnosti, a ne črhnejo besede o ustavnih in zakonskih poroštvih za njih trajno zavarovanje. Vsaka samovoljna lastitev izključne državne moči po enem od treh delov državnega naroda bi bil zločin proti ideji te države. Zmaga hegemonistične misli bi pokopala prvotno zamisel te države, bi spremenila njeno državno pravno substanco, ker bi se spremenil subjekt te države in nosilec državne misli. Take države Slovenci ne bi nikdar priznali kot svojo. Naše pravice do enakopravnosti nam ne more vzeti nobeno po nasilju ustvarjeno pravno stanje, nobena ustava, noben zakon. Ta enakopravnost je naša naravna, pred vsem svetom izpričana in nezapravljiva pravica, ker smo to prinesli s seboj kot doto v to državo, ker smo si jo dali po suvereni narodni volji, ko smo to državo skupaj s Hrvati in Srbi ustanovili, da si v njej zavarujemo za vselej svoje narodne pravice. Ves svet imamo kot pričo, ker smo mu našo državo predstavili kot kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. Te države brez Slovencev ne bi bilo in ona je naša nič manj kot je srbška ali hrvaška. Zato se nikomur in ničemu na ljubo ne bomo odrekli svojim pravicam kot državni narod in pravicam sloven-

ščine kot državnega jezika. Vsako načelno odrekanje enakopravnosti Slovencev bi pomenilo za nas odkrito bojno napoved in bi se moglo sklicevati zgolj na pravo moči in npravstvenost pesti. Ko branimo Slovence svoje pravice, branimo hkrati tudi osnove te države proti vsem, ki jih skušajo potvoriti in ki s tem izpodkopavajo notranjo moč države. Ta država bo obstala in napredovala samo na osnovi in v zvestobi do tistih načel in misli, ki so jo poklicale v življenje, to so načela in ideje demokracije, spoštovanje suverene ljudske volje, enakopravnosti in bratovske vzajemnosti vseh delov trobitnega državnega naroda. Vsako izdajstvo teh načel pomeni zločinsko igro z usodo te države, pa naj si daje še tako nacionalno in patriotično lice.

S tem, da smo Slovenci sklenili državno sožitje s Srbi in Hrvati, ne da bi si bili zavarovali z ustavnimi in zakonskimi poroštvji svoje pravice, smo pač dokazali svojo politično neizkušenost in lahkovernost, a obenem tudi svojo veliko vero v nedotakljivost svojih pravic. Ta naša slepa zaupljivost pa še ne daje nikomur pravice, da bi iz nje koval kake prednosti.

Nasproti vsem nacionalističnim in unitarističnim teorijam postavljamo preprosto in vsakemu pametnemu človeku po sebi umevno resnico, da bo naše ljudstvo le tisto državo vzljubilo, jo imelo kot svojo in se z njo istilo, ki bo njegove pravice branila, njegovim koristim služila in v kateri bo o lastnih zadevah samo odločalo, postavljamo osnovno načelo vsake državniške modrosti, da je le tista država močna in pripravljena za obrambo, v kateri vidi narod služabnico svoje volje in pogoj svojega obstoja. Najmodrejšje državniško dejanje bi bilo pri nas tisto, ki bi dalo Slovincem, Hrvatom in Srbom, kar vsakemu izmed njih po načelu enakopravnosti gre in ki bi enkrat za vselej zavarovalo s trajnimi poroštvji njih pravice.

O filmu

(Nadaljevanje)

Po sklepih pariške konference je spadala Slovenija v območje nemške filmske produkcije (Ufa). Toda to v sedanjih dneh ne drži več, saj zahajajo k nam po večini ameriški, angleški filmi ter avstrijske operete, poleg nemških, francoskih, redkokdaj čeških in še redkeje ruskih filmov.

V kakšnem razmerju je naš človek do filma?

Na splošno moremo ugotoviti, da se v tem prav nič ne loči od kino-obiskovalcev drugih narodov. Tudi nas je zgrabilo življenje dvajsetega veka z neizprosno silo, s »filmsko« naglico. Film je zrcalo življenja, in življenje samo je odsev filma. V dobi uniformiranja milijonov, ko posameznik nič ne pomeni, v dobi gospodarskih polomov, vojnih dobičkarjev, v dobi trpljenja in posameznih človeških tragedij, ki gredo vsak dan v milijone, je postal film prijatelj človeštva, mamilo, opij, ki uspanjuje nesrečne in presrečne, ob svojem delu in v brezdelju živčno propadlo pokolenje našega stoletja. Bussemann pravi v svoji knjigi »Pädagogische Milieukunde« nekako takole: »Nihče, kdor ni poizkusil, ne ve tega, kako strastno zahrepane človeške oči, ki so po osem, po deset ur nepremično strmele v enakomerno, neizpremenjeno vrtenje strojev, v slepečo luč žarečega železa, v tekoči trak... po polmračnem prostoru, po gibanju in po dogodkih...«

To velja tudi za naše razmere. Obiskovanje kinematografov ni le »kaprica«, tudi ne moda, marveč je postalo nujna potreba, da ne rečem strast ljudskih množic. (Zanimiva je primera, ki sem jo že nekajkrat čul: »Včasih smo pili eviček, danes hodimo raje v kino. Ceneje je.«) So ljudje, ki večer za večerom presede v kinu, ljudje, ki

pri nas »vidijo vse filme«. In vendar imamo v Ljubljani ter predmestjih skupno osem kinematografov. Po deželi je v poslednjih letih dobila že vsaka večja vas svojo kino-dvorano. Letno izdamo Slovenci za vstopnino v kino težke milijone (po dr. Regaliju): samo v Ljubljani štiri do pet milijonov dinarjev. — Zdaj ne zadošča preprosta obsodba vseh, ki kino obiskujejo, niti razumevanje in opravičevanje.

Ob dejstvu, ki se ga moramo jasno zavedati, da slovenske množice večer za večerom hodijo v tisočih v kinematografe, se sproži niz vprašanj: kakšne filme nam nudijo kino-podjetniki, kdo te filme gleda in kakšen je vpliv filma na našega človeka.

Na prvo vprašanje bi odgovorili: vse po vrsti, kar posredujevalne agencije dobe in kar dovoli cenzura. To so cowboyski ameriški filmi, senzacionalni ameriški ljubezenski filmi, v katerih so aeroplani, padala, avtomobili na prvem mestu, dalje razvlečene angleške zgodbe, tendenciozni militarni nemški filmi (običajno z izredno slabimi igralci), dunajske operete, ki so navadno najpopolnejši primeri plaže. V to bažo spadajo še tako zvani strahotni in kriminalni vefilmi, ki jih poleg cowboyskih najraje gleda naša mladina. Tem filmom je osnovno, skupno dejstvo to, da v njih zmagata pravica in red, da so v njih največji junaki šerifi in stražniki, na evropskem kontinentu pa še oficirji v starih c. kr. uniformah, s simpatičnim Rudolfom Habsburškim na čelu (ki smo ga v enem letu lahko videli v dveh kinematografih v Ljubljani). Te vrste filmi hlastajo po vsebini, po dogodkih. Ker ta stvar traja

Modno blago!!!

Nogavice, rokavice, vsakovrstno damsko in moško perilo, žepni robci, brisače, ogledala, ščetke, turistovske potrebščine dobite
n a j c e n e j e

pri Petelinc, Ljubljana
ob vodi, blizu Prešernovega spomenika

že nekaj desetletij, je kinopodjetjem pričelo primanjkovati snovi. Zvočni film, ki mu je bila senzacija glas, v sedanjem času tudi že stari. Številni uradniki, ki jih imajo filmska podjetja v ta namen v službi, da jim po osem ur na dan pišejo filmske drame, so na kantu. Pogosto srečate tudi v Ljubljani »specialista«, ki pogleda samo slike, pa vam pove, kakšna je vsebina filma. Ljubzenski motivi v teh »umetninah« so naslednji: dva za eno, dve za enim; konec je tragičen ali se tekmovalci pobotajo, običajno zmaga »pravica« in se »hudobni Mihec« ponesreči z avtom, ali pa ga ustreli njemu enak razbojnik, ki ga stražniki na koncu odvedejo v ječo. (Konec prihodnjič)

Neenakopravnost slovenščine

Zdaj, po tisti znameniti razsodbi državnega sveta, ki se zdi našim nacionalistom kot najbolj samoobsebnna samoobsebnost, bo aktualen govor senatorja Ivana Hribarja na XII. redni seji senata dne 21. marca 1937. Senatorju Ivanu Hribarju gotovo ne more nihče očitati pomanjkljive jugoslovanske zavesti. Če pa je bil celo on prisiljen, protestirati na dovolj razločen način zoper jugoslovensko prakso pri nas, je že to dovolj dokaza, kam nas je unitarizem privedel.

Govor priobčujemo po stenografskih zapisnikih senata. Glasi se:

»Gospodje senatorji, po čl. 3. ustave od 3. septembra 1931 je uradni jezik kraljevine srbsko-hrvaško-slovenski jezik. Človek bi mislil, da bo imela vlada, katere dolžnost je bdeti nad ustavo in zakoni, prav to ustanovo ustave vedno pred očmi. Saj je od nje mnogo odvisno zadovoljstvo državljanov. Zato pa je tembolj čudno, da upravni organi države ta osnovni predpis naše ustave kaj radi izpuščajo izpred oči. Posebno se to godi v pogledu slovenskega jezika.

Slovenski narod si je umel po svojih vztrajnih in odločnih bojih že v časih neprijateljske avstrijske vladavine izvojevati, da so z njim občevali v njegovem jeziku ne samo cesarski, temveč tudi cesarsko-kraljevski uradi. Ali v lastni državi, ko je slovenski narod polnopraven državotvoren činitelj, se dogaja kaj pogosto, da občujejo državni uradi z državljani slovenske narodnosti v hrvaškem, a v nekaterih primerih celo v srbskem jeziku.

Gospodje senatorji, nikar me ne razumite napačno. Meni je bila kot zavednemu Slovanu ciri-

lica vedno slovansko sveto pismo in jaz sem bil prvi, ki sem začel že pred več ko 60 leti med Slovenci poznavanje tega pisma sistematično širiti. To ni bilo brez uspeha, vendar ta uspeh je bil omejen na inteligentne sloje naroda. V splošnem pa je vladala seveda latinica, ker ž njo Slovenci že od nekdaj pišejo. Dopisovanje v kakem drugem jeziku ali morda še v neznanem pismu od strani upravnih uradov nacionalne države mora torej vzbujati nezadovoljstvo, ki ne more biti v interesu države.

Posebno neumestno je, ako dayčne uprave v Sloveniji ne občujejo z obdavčenci v slovenskem jeziku. Splošno je znano, da ni nobeno plačevanje tako nesimpatično kakor je plačevanje davkov. Morda se prav zaradi tega sliši med kmeti največ nezadovoljstva.

Ne morem si kaj, da vam ne bi povedal primer, ki se je zgodil pred kakimi 40 leti v dunajskem parlamentu. Narodni poslanec, ki je imel, kakor včeraj naš spoštovani kolega Smodej, nalogo braniti predloženi vladni proračun, je šel tako daleč, da je v obrambo davčnih postavk trdil s posebnim naglasom, da državljani plačujejo davke z navdušenjem. Živahen smeh in gromek halo vseh prisotnih poslancev je doživelo to dokazovanje prevnetega vladnega zelota. (Smeh.) In vsi časniki avstrijske države so imeli nekaj tednov priliko zbijati šale iz obdavčencev, ki z navdušenjem plačujejo davke. K občutkom nezadovoljstva zaradi plačevanja davkov naj se torej v Sloveniji nikar ne pridružuje še jezikovno nezadovoljstvo.

Jaz sploh ne morem razumeti, kdo in iz kakšnih razlogov je uvedel navado, da morajo biti vse uradne tiskovine tiskane v Belgradu. Vsekakor bi bilo pametneje, da se tiskanje teh tiskovin prepusti kompetenci banov. Po mojem mnenju bi bile te tiskovine, vsaj kolikor se tiče dravske banovine, ki bi morala iz razlogov ravnopravnosti uporabljati slovenske tiskovine, ne le cenejše, temveč tudi ličnejše od teh sedanjih srbsko-hrvaških, ki nam prihajajo iz Belgrada.

Ako govorim tukaj samo o tiskovinah davčnih uprav, storim to zaradi tega, ker imam eno takšno pri roki. Vse to pa velja tudi glede tiskovin vse ostalih strok javne uprave.

Pri tem moram še spomniti, da se železniška uprava izmika dolžnostim, ki izvirajo iz člena 3. ustave ne samo s tem, da so postale že na področju ljubljanske železniške direkcije slovenske okrožnice bele vrane, temveč tudi na ta način, da železniška uprava v vozeh osebnega prometa, ki nosijo poleg srbskih in hrvaških napisov tudi napise v francoščini, nemščini in italijanščini, popolnoma pozablja na slovenske napise.

Ne trdim, da je to tako urejeno namenoma in z vednostjo kraljevske vlade. Morda je tega kriva

Brez neke primesi šovinizma gotovo ni, ker opažam, da se v vseh železniških vozovih v Sloveniji, ki so imeli slovenske napise, ti napisi polagoma odstranjujejo. Zaradi dobrega sožitja vseh treh narodov, ki tvorijo kraljevino Jugoslavijo, in da se odstrani nezadovoljstvo, ki se zaradi omenjenih razmer pojavlja med Slovenci, apeliram torej na kraljevsko vlado, da navedene razmere prouči in jih brez obotavljanja popravi.

Svojo resolucijo predlagam, da sprejmete in vzamete v pretres v smislu čl. 69 poslovnega reda senata.

Resolucija se glasi:

»Kraljevska vlada se poziva, da strogo pazi na to, da se v vseh strokah javne uprave spoštuje čl. 3 ustave od 3. septembra 1931.«

Opazovalec

Ob 20letnici

Ko sem stal ob proslavi 20letnice majniške deklaracije pri spominski plošči v mariborskem parku, sem razmišljal o pogumu slovenskih žena in deklet in vseh borcev za svobodno Jugoslavijo. Vsakogar, ki se je boril za slovensko in sploh slovansko misel, so obsodili kot veleizdajalca. Danes pa, skoraj po 20 letih osvoboditve, ko nam je v ustavi zagotovljen v Sloveniji uradni jezik slovenski, čitam skoraj po vseh oddelkih mariborske delavnice napise v srbsko-hrvaškem jeziku in potem šele na drobno pisano v slovenskem jeziku.

Nekaj primerov: Ob vhodu delavnice mariborske železnice je bila do leta 1934, vzdana spominska plošča v nemščini: »Erbaut im Jahre 1863«. Takratni upravnik, ki je bil Srb, je pustil to ploščo izsekati in že sem mislil, da bomo zagledali slovenski napis. Pa sem se varal. Vzdali so zopet na istem mestu lepo, veliko spominsko ploščo iz kovine s srbsko-hrvaškim napisom: »Puštena u rad godine 1863«. Lepa reč.

V drugem oddelku čitamo na tabli z velikimi črkami: »Alatnica« in prav na drobno pisano slovensko: »Izdaja orodja«. Takih žalostnih primerov najdemo skoraj po vseh oddelkih. Tudi tiskovine vseh vrst so skoraj izključno v srbohrvaščini. Žalosten vtisk napravi to na slehernega zavednega Slovenca. Ali je to malomarnost, ali kle-

čeplastvo odgovornih ljudi? Ali je pa začetek tistega JNS jugoslovenstva?

Če potuješ proti jugu naše države in si ogleduješ tamkajšnje ustanove, bodisi šole, občine, delavnice ali postaje, nikjer ne boš našel zraven srbsko-hrvaškega napisa še slovenskega. Zato mislim, da tudi mi ne potrebujemo srbsko-hrvaške razlage raznih napisov. Ker je bilo osnovno načelo majniške deklaracije svoboda in enakopravnost vseh Slovencev, Srbov in Hrvatov, je silno žalostno, da se moramo po 20 letih osvoboditve boriti za slovensko besedo. Slovenska javnost ti pa sodi in obsodi tako delo!

Ali pa bo potrebno zopet tistih 200.000 podpisov naših žena in deklet, da se slovenska beseda uveljavi v svobodni državi? Delavec.

Jugosloveni in majniška deklaracija

O majniški deklaraciji in njenih učinkih piše »Jutro«:

In da smo se zvesto držali ideje, ki je v tistih usodepolnih letih bila prekvasila ves naš narod, kjerkoli on prebiva, bi proslavljali današnjo dvajsetletnico v ponosni zavesti, da je jugoslovenska ideja dala narodu vse, kar je od nje pričakoval. Na žalost se je na račun narodnega in državnega edinstva v teh dvajsetih letih mnogo grešilo.

Če kaj, je tisto očitno, da smo se prav Slovenci zvesto držali ideje, ki jo je izražala majniška deklaracija, namreč misel svobode in odprave vsake tuje oblasti nad nami. »Jutro« pa samo priznava, da se je nad to idejo mnogo grešilo in sicer na račun narodnega in državnega »edinstva«. Na ta račun pa ni mogel drugi grešiti, kakor jugoslovenci, ki so te račune delali v znamenju »edinstva«. Jugoslovenska beseda edinstvo pa ne pomeni tistega, kar slovenska enotnost, ampak v političnem življenju zahodne Evrope nekaj edinstvenega, da ima namreč nekdo edino pravico, vsiliti drugemu magari s silo svojo voljo.

»Jutro« tudi ne more biti všeč, da razumeva naše ljudstvo majniško deklaracijo ne v jugoslovenskem edinstvenem, ampak v slovenskem smislu svobode in pravice. Zato je prav zares razkačeno. Pod naslovom »Nekaj kričanja v Ljubljani« piše dne 30. letošnjega maja:

Sinoči okrog 10. je majhna grupa mladih ljudi, ki so nosili veliko slovensko zastavo in se na ves glas drli, demonstrirala po ljubljanskih ulicah. Za njimi so se kmalu zbrale krepke skupine nacionalistov, ki so spremljale kričanje demonstrantov z veselimi poživzgi. Publika je radovedno motrila kričeče demonstrante, ki so menda na svoj način izražali svoje »deklaracijsko« navdušenje.

Ker so ti mladi ljudje vpili tudi: Živela Slovenija, zato so se kakopak »drli«. Če bi se bili pa res drli, a »vzklikali« zraven jugoslovenarstvu in kar je še žlahtnih besed okoli te »ideje«, tedaj bi bili seveda v jutranjih predelih zaorili urnebesni vzkliki iz vzhičenosti prepornih grl naše dične jugoslovenske nacionalne omladine in nudili glede na pogreške tužne prošlosti najlepše nade itd. itd.

Popolnoma v skladu z edinstvenostjo je tudi jutranje poročilo, da so se nacionalisti na slovensko zastavo in klice Sloveniji poživžgavali. Kajti poživžgavajo se nacionalisti že od nekdaj pri nas na take stvari. Za zdaj bo samo koristno, če si eden ali drugi shrani te dokaze edinstvene miselnosti.

Kar pa očitno »Jutro« pri vsej zadevi najbolj veseli in sicer po pravici, to je pa dejstvo, da je bila majniška deklaracija svoje dni prebrana samo v srbsko-hrvaškem in nato še v nemškem jeziku, v slovenskem pa sploh ne, navzlic temu, da so imeli Slovenci v Jugoslovanskem klubu veliko večino. Tako mu je to dejstvo všeč, da ga je povedalo v dveh številkah kar trikrat. Gotovo ga ima za dobro znamenje in opravičilo jugoslovenske jezikovne prakse.

Odgovor na vprašanje

»Jutro« poroča o nameravanih zgradbah novih železniških prog, pri katerih ni Slovenija skoraj nič udeležena in vprašuje, »zakaj je dravska banovina ne le pri sestavi gradbenega programa, temveč tudi njegovem izvajanju tako pičlo udeležena«. Potem govori še o »odgovornih činiteljih«, ki se ne bodo mogli »izogniti odgovornosti«, pa kar je še podobnih edinstvenih public.

Ta in taka vprašanja zasleduje lahko vsakdo v raznih naših listih vse tiste blažene čase, kar so nas jugosloveni u-e-dinili. Vzročna zveza med unitarizmom in neupoštevanjem slovenskih pravic je torej zgodovinsko in upravno podana. Dokler bo vladal unitaristični centralizem, tudi drugače biti ne more. Nikjer na svetu še ni upoštevalo središče pokrajine več, kakor je najmanj moralo. Pri nas glede na posebne kulturne in pravstvene razmere središča seveda še mnogo manj.

Odgovor na jutranje vprašanje je torej čuda preprost, in kdo ve, kolikokrat je že vsakdo lahko našel odgovor nanj zlasti v našem listu: Slovenija je zato tako pičlo udeležena, ker nima ob unitarističnem državnem sestavu nobene, pa še prav nobene pravice, da razpolaga s svojim denarjem, pa tudi nobene odločilne besede nima pri dodelitvi in razdelitvi svojega lastnega denarja. Kajti vse, kar more kak slovenski zastopnik pri razdeljevanju in dodeljevanju slovenskega denarja storiti, je kvečemu ponižna prošnja, naj vendar blagovoli večina upoštevati tudi nas, poštene, dobre, uboge, ter naj nam da vsaj nekaj našega denarja. Od milostnega nastroja te večine je odvisno, če kaj dobimo, a po navadi pač nič ne dobimo.

V ta sramotni, ponižujoči, vsako samozavest, ponos in produktivnost ubijajoči položaj pa je privedel Slovence nacionalni centralizem, tisti centralizem, ki so ga pomagali uvesti jugoslovenski nacionalisti, in s katerih edino pomočjo je bila tudi centralistična vidovdanska ustava sprejeta, s katerih pomočjo se je sploh mogel centralizem obdržati do današnjih dni. Tisti centralizem, ki ga skušajo jugosloveni sedaj, ko je postal med našim in hrvaškim narodom že tako razvpit, vtihotapljati pod raznimi novimi imeni.

Da, tako in še bolj pičlo bomo udeleženi pri vseh stvareh, dokler ne bo jugoslovenarstva pri nas kraj.

Vsak zaveden Slovenec naj bo naročnik „Slovenije“!

Poglavje o junaški smrti

Med češko-slovaško in avstrijsko republiko se pletejo razgovori o tesnejšem sodelovanju. To seveda ne gre v nemške račune. Dopisnik »Berliner Tageblatt« na Dunaju, dr. Erwin Stranik, dokazuje zato, da to prijateljstvo med Avstrijo in Češko-Slovaško ne more biti dobro. Takole modruje:

Kar so prizadejali Čehi Avstrijcem v zadnjih dveh desetletjih trpljenja in bridkosti, imajo ob Donavi še vsi v spominu. Koliko družin objokuje še danes junaško smrt svojih očetov in bratov, ker je bilo treba nemško-avstrijske polke zastaviti na bojiščih 1917/18 na takih ograženih mestih, ki jih Čehi niso držali.

Kakor nismo pozabili, je svetovno vojno razglasil sam nemški državni kancelar. Bethmann-Hollweg, torej v vsakem pogledu pristojna oseba, za vojno Nemcev zoper Slované. Da Čehi niso hoteli držati bojne črte zoper Slované, torej tudi zoper sebe, je torej precej naravno. Narobe, po vsakem pravstvenem zakoniku bi bili ničvredni ljudje, veleizdajalci lastnega naroda, če bi bili tako delali. Storili so torej samo svojo dolžnost, če niso držali avstrijsko-nemške bojne črte več, kakor so jih neposredno prisilile avstrijske strojnice in vojna sodišča.

Zdaj so pa na mah Čehi krivi, ker niso hoteli biti vojne zoper sebe in svoje koristi. Ker niso hoteli preliti svoje krvi, da bi jih Avstrija še dalje in še huje tlačila in germanizirala. In ker niso hoteli prevzemati nase nevarnosti »junaške smrti«, da bi se godilo njim slabše in Nemcem bolje. Kratko in malo, ker niso hoteli umirati v vojni zoper lastni narod zato, da ne bi umirali Nemci v boju za svoje zelo varne koristi.

In še danes ne morejo nemški nacionalci pozabiti na številne junaške smrti nemških vojščakov, ki so vendar padli za svoj narod. Pa zamerjajo Čehom, ki niso hoteli padati za tuj, sovražni narod.

Očitno se torej junaška smrt za lastni narod tem nemškim nacionalcem ne zdi tako sladka, kakor radi deklamirajo o njej. Oni raje za domovino živijo, udobno in v blaginji. Umirajo in trpe naj pa zanjo drugi.

Nemci bi torej hoteli take Slované, ki bi umirali ne samo zanje, ne samo namesto njih, ampak tudi zoper najočitnejšo svojo korist. Če tega ne store, so preprosto grdi izdajalci.

In tako se nam zdi, da bo treba pojem izdajalstva precej korenito revidirati. Namreč pojem v pravstvenem smislu. Saj vidimo, kako na primer pri nas jugoslovenci delajo z njim. Če si dober in zavezan Slovenec, že si sumljiv in nacionalci se najmanj »požvižgavajo« nate.

Sicer pa — nacionalna logika je povsod ena. Stranika naj bi čimprej izbrala za častnega člana kaka jugoslovenska nacionalna organizacija, da jo oplodi s svojim umom. Pa še sam se bo kaj naučil.

Nov švicarski državni narod

V daljšem sestavku smo poročali pred dalj časom, da zahtevajo v Švici tudi Retoromani priznanje svojega jezika kot državnega. Doslej so bili priznani v Švici trije jeziki kot državni: nemški, francoski in italijanski. Sedaj je zvezni svet predlagal spremembo ustave v smislu zahtev Retoromanov. Tako bo tudi njihov jezik popolnoma enakopraven, čeprav je vseh Retoromanov v Švici samo — 44.000, torej nekako tridesetinko tega, kar je na primer Slovencev samo v Jugoslaviji. To pomeni dalje, da bo njihov jezik popolnoma enakopraven v zakonodaji, upravi, sodstvu itd. Samo 44.000 jih je — pa bodo vendar dobili vse pravice, ki jih hoče drugod nacionalistični patriotizem prihraniti samo enemu narodu.

A seveda — Švicarji so demokratični, svobodoljubni, kulturni. Zato vedo, da se ne pridobivajo srca ljudstva z nasiljem, zapostavljanjem, izživljanjem v imenu kake izmišljene enotnosti. In obnesla se jim je njihova politika strpnosti in pravičnosti. Obnesla tako, da je povezanost med državljanji različnih jezikov in ver v Švici večja, ko drugje med državljanji iste vere in narodnosti.

Seveda, Švica je tudi zvezna država. Razmeroma majhni kantoni, nekateri komaj v obsegu kakega našega okrajnega glavarstva, imajo že lastno zakonodajo.

Nad vsem pa plava duh svobode.

In v tem je moč zvezne republike Švice.

Še enkrat o pohojenem jezikoslovju

V letošnji 19. številki je duhovičil »Pohod« in nas opozarjal, da imamo v Ljubljani vse polno tujih napisov, namreč napisov v drugih slovanških jezikih. In smo navedli kot dokaz pohodovske umske ravni tale stavek:

Na postaji smo naleteli na češki napis »Pitna voda«, tam je tudi ruski napis »vhod« kar v nekoliko primerih.

»Pohod« je namreč nameraval s tem smešiti naš boj zoper tujo in povrh nepotrebno jezikovno navlako.

Mi smo na to pojasnili stvar:

Pohojeno jezikoslovje misli seveda, da smo si vsako besedo, ki se v slovenščini enako glasi, kakor v kakem drugem slovanškem jeziku, že kar izposodili. V resnici pa je tako beseda piten kakor vhod popolnoma slovenska, obedve sta tvorjeni pravilno, obedve sta tudi vsakemu slovenskemu človeku na prvi pogled razumljivi. Vhod je beseda, sestavljena na način, kakor so jo sestavili in tvorili že Latinci, kakor jo imajo danes tvorjeno Romani, Nemci, kakor so jo stvorili tudi Slovani. Pri tem pa za ta v vsakem pogledu jasni pojem prav nič ni bilo treba tujega zgleda — če je tudi morebiti v enem ali drugem primeru bil.

In temu pojasnilu smo še dostavili samoobsebnost:

Sicer pa naj samo poudarimo, da ne mislimo z vsem tem povedanim drugega, ko da predstavimo slovenskemu občinstvu plastično-nazorno tiste, ki so zmeraj stali v boju zoper nas, da pokažemo zlasti na njihove umske kakovosti.

Pohodovski jezikoslovec, če bi znal le malo logično misliti, bi moral pač na to ali **ugotoviti**, da navedeni besedi res nista slovenski, torej ena češka in druga ruska, ter da sta na vse povrhi tudi umetno presajeni, torej človeku s slovenskim besednim zakladom **nerazumljivi**, ali pa nam dokazati, da smo mi kaj narobe trdili. Kaj še! »Pohod« bi ne bil nacionalen, če ne bi takole česnal:

Mi smo namreč vedno trdili, da je v ostalih slovanških jezikih množica dobrih besedi, ki predstavljene v slovenščino niso niti tujke niti izposojenke. So namreč tvorjene iz korenov, ki jih ima tudi slovenščina in po pravilih naše slovnice in so tako predstavotvorne, da jih razume vsakdo na prvi pogled. Slovenoborec gre seveda samo za samoniklost in samobitnost našega jezika in kulture. Sicer v Evropi noben narod nima samobitne in samonikle kulture, toda Slovenci si moramo zgraditi nekaj takega.

Če bi nam bilo za mnenje pohodovcev, bi z navedbami celih dolgih sestavkov lahko dokazali, da mi nismo nikoli kaj takega trdili, da je vse skupaj samo nacionalno-abotno podtikanje. Prav mi smo zagovarjali stališče, da lahko prevzemamo besede, ki so po osnovi in po pojmu prilagojene duhu našega jezika, a kajpada samo takrat, kadar domačih nimamo. Seveda pa smo bili zmeraj zoper tisto jugoslovenarijo, ki je naš jezik pačila, ki ga je skušala obuboževati s privzemanjem tujih pojmov za naše domače. In zato smo bili zmeraj zoper mešanje pojmov, kakor pri besedah iskren, plavač in plavalec, zoper barbarske jugoslovenske germanizme, kakor kolodvor za domačo postajo, zlasti pa še zoper razno turško navlako, ki je za jugoslovene postala že naravnost nacionalna svetinja. Saj bi že s turško vatro hoteli nekateri gasti slovenski ogenj.

Sicer pa — pohodovec pač piše, da bi se nacionalnim ovčicam zdelo, ko da nas je zavrnil. In bo še pisal. Če včasih pri tem prekorači celo tisto mejo abotnosti, ki se še prenaša v današnjih umsko ne preveč častiljubnih časih — nič ne de. Očitno računa s tisto psihologijo množic, ki je o njej že pisal francoski sociolog: trdi še takšno neumnost, če jo boš dostikrat ponovil, jo bo že kdo verjel.

Ob Tumovih spominih

V nobeni stroki nismo imeli Slovenci doslej preobilja svetovno omikanih in olikanih mož, takih, ki bi jim mogel človek mirne vesti izročiti zastopstvo naših namer in koristi. A v politiki smo jih imeli najmanj. Kar jih je bilo, ki smo jim, skromno in ponižno, prepevali voditeljsko slavo, to so bili zvečine povprečni, po navadi še celo zelo povprečni ljudje, ki so znali za silo govoriti na javnih zborovanjih in jim predsedovati, ki so bili boljši ali slabši odvetniki zaupanih jim strankarskih želja in koristi, ki so bili hkratu bolj ali manj izvedeni v spletkarjenju in izigravanju političnih nasprotnikov, a ki so bili vsi vsaj v enem zmeraj enega »duha«: v sposobnosti krivljenja hrbta pred raznimi »visokostojecimi«. Vse njihovo dejanje in nehanje je spominjalo na tisto karikaturu nemškega satiričnega tednika Simplicissima v njegovih boljših dneh: polna dvorana podložnikov v cilindrih in fraku, vstopi veličanstvo, globok poklon prvih, in na sliki se kaže samo še zbor — sedal!

Vsa naša politika je bila taka in po tem: čudna mešanica romantičnega zanešenjaštva in nihilistične skepse, tavanje od absolutnega: vse ali nič, pa do obupnega: saj se tako ne da nič narediti.

In uspeh te politike? No, tega pa vidimo in tudi čutimo, prav prekleto čutimo: zmeraj helotje, zmeraj izkoriščani, v politiki naivni do mere, ki res prav za prav zasluži kazni, brezodporna žrtev političnih konjunkturistov in spekulantov, ki so nas in nas še zmeraj izrabljajo zdaj v znamenju te, zdaj druge »ideje«.

Samo zaradi pomanjkanja treznega in stvarnega mišljenja so mogoči med nami ljudje, ki smejo naše stapljanje, to se pravi našo narodno smrti nekaznovani zagovarjati, ki se posmehujejo našemu boju za pravico in enakopravnost, ki zagovarjajo našo krivično preobremenitev kot nekaj samoumevnega. In na drugi strani: popolna nesposobnost, združiti naš narod v celoto, v tisto

strujeno in nepremagljivo celoto, ki jo naš narod s takšnim hrepenenjem pričakuje, ki je pa seveda ne more biti brez jasnih ciljev, brez revolucionarnega zaleta in brez žrtev, tudi brez osebnih žrtev.

Neuspeh vse dosedanje slovenske politike povzroča, da čaka naš narod z nemirom v srcu vodnika, ki bo umel strniti njegove vrste in ga popeljati v lepšo prihodnost. A tu je treba takoj pristaviti: učakal ga ne bo, če ne bo tudi sam pripomogel, da nam tak vodnik vstane, to se pravi, če si ga sam ne bo znal postaviti na čelo. V ta namen pa je treba samostojnega mišljenja in gledanja na svet, a za to je spet neizogibno poznanje in kritično presojanje pojavov in dogodkov, ki ta svet gibljejo, in brezobzirna podreditev želja nepremagljivi stvarnosti.

Te dni so izšli v debeli knjigi spomini pokojnega dr. Henrika Tuma: **Iz mojega življenja**. (480 strani, Naša založba v Ljubljani.) Samonikel človek je bil Tuma in zmeraj je hodil svojo pot, trezen in preudaren opazovalec, ki mu vsa globoka ljubezen do lastnega naroda ni zatemnila pogleda za njegove senčne strani, a ki mu je prav ta ljubezen v zvezi z bistrim, motrečim razumom omogočevala, da je gledal na naše potrebe, na naše politične in gospodarske razvojne mogočnosti stvarno in pošteno, to se pravi, da je zmeraj skušal uresničiti tisti njihov maksimum, ki je bil v danih razmerah dosegljiv.

Sicer pa je bil dr. Tuma svetovljan v najboljšem pomenu besede: razgledal se je po svetu, spoznaval ljudi doma in v tujini, preučeval zgodovino, svetovno nič manj ko domačo. A zmeraj je ostal tesno povezan s svojim narodom in svojo zemljo. Prav zaradi tega mu ni bilo težko, presojsati razmere, kakor so bile in ne, kakor bi si jih želeli. Zakaj z **razumom** je treba presojati stvarnosti, ne pa s čustvom.

In s tega stališča so Tumovi spomini prava učna knjiga za spoznavanje naših majhnih razmer in raznih političnih nebolgljenčkov, ki bi hoteli voditi ves narod, pa so komaj vodstvu majhnega društva dorasli.

V našem listu smo že pred leti priobčili nekaj njegovih sestavkov o dogodkih konec svetovne vojne, ki so ob naši politični nezrelosti in zaslepljenosti neizogibno privedli do tega, da smo odrezali mnogo slabše, kakor je bilo treba. Kajti spet in spet se moramo zavedati: slovenje Koroške ni bilo treba zgubiti in na jugozahodu nam je bila ponudena reška vmesna država, ki bi bila po večini prebivalstva slovenska, saj jo je Nitti nameraval raztegniti celo prav do Julijskih Alp. Zgubili smo oboje, ker ni bilo naše politično vodstvo doraslo nalogi.

Iz Tumovih spominov ponatiskujemo zategadelj z dovoljenjem založnika nekaj odstavkov, ki nam kažejo brezglavost in brezceljnost takratne naše politike. Tuma nam riše razvoj in potek dogodkov v njihovi neizogibni logiki: napaka za napako, zgubljena priložnost za priložnostjo — vse je moralo dovesti do poloma, ki smo ga doživeli. Zgodovina je učiteljica narodov. Naj bi že kdaj bila to tudi nam.

Mali zapiski

Prepovedane knjige.

Minister za notranje stvari je prepovedal uvažati in širiti v naši državi tele knjige:

1. »Dimitrov«, ki je izšla v Parizu;
2. »Portrait of a People, Croatia to-day«, ki jo je spisala Dorothea Orr in je izšla v New Yorku;
3. »Edification du socialisme«;
4. »La Grève«;
5. »Le Parti du Proletariat«.

Zadnje tri knjige so izšle v Parizu.

Bil je mož...

V »Neodvisnosti« poroča neki dr. I. Š. o odprtu dunajskega državnega zbora leta 1917 in o ozračju, ki je vladalo nad njim:

V ozračju sprostitve, ki je nastala zaradi same obuditve dotlej počivajočega parlamenta, smo pričakovali od poslancev tudi v izrazih njihovih govorov in nastopov ponos državljanov, demokratov. Bili smo razočarani: visoki, belobrki in belolasi Pogačnik se v parlamentu sploh ni pokazal drugače kot v polkovniškem kroju mladostrelcev in v družbi generala Georgija, drugi pa, ki so se pojavljali na govorniški tribuni, so se kosali med seboj, kdo bo bolj hlapčevsko izražal svoje misli. Edino izjemo smo doživeli v tistih hipih, ko je stopal na tribuno čokati in ironični dr. Krek, ki v govorih ni imenoval cesarja nikoli drugače, kot »cesarja«, ministrov pa nikoli drugače, kot »gospodje ministri«. Kot svež veter so vplivale na nas njegove enostavne, vsake hinavščine proste besede in nas odškodovale za plohe upognjenih slavospevov, ki so jih trosili ostali. Takrat smo spoznali, da je od vseh teh predstavnikov Slovencev edini Krek zraščan z ljudstvom in po sreči in misli — demokrat.

Pri nas navzdol, drugje navzgor.

Leta 1930 je znašalo število zaposlenih v Sloveniji 97.689, v ostali državi pa 511.114.

Letos pa znaša to število v Sloveniji 95.214, v ostali državi pa 545.917.

Med tem torej, ko je v Sloveniji zaposlenost

padla, je drugje kljub krizi celo prav. znatno narasla.

Mislimo, da že ni več treba poudarjati, kdo je edini krivec: upravni in državni sestav, ki nalaga Sloveniji velikanske dajatve, pa jih potem odvaža

kratko in malo, sestav jugoslovenskega nacionalnega unitarizma.

Cene in dohodki.

Neka javna kuhinja napoveduje in opravičuje povišanje cen s temile navedbami:

Od pretekle jeseni ste lahko opazili, da so se cene vseh življenjskih potrebščin, zlasti pa živil, občutno dvignile. Samo nekaj primerov naj služi našim cenj. gostom v dokaz, da je naša gornja trditev točna. Od pretekle jeseni se je dvignila cena masti za 33%, govejega mesa za 43%, telečjega mesa za 45%, svinjskega mesa za 20%, moke za 23%, testenin za 20%, riža za 12 odstotkov. V istem razmerju pa so se zvišale cene zelenjavi, sadju in vsem drugim živilom. Navesti bi Vam ne mogli niti ene vrste blaga, ki se v tem času ni podražila.

Te navedbe so gotovo resnične. Samo nič kaj niso v skladu s tistim naukom, da cene padajo, ki oficijelno še zmeraj velja.

Kajti um deluje ponekod bolj počasi.

Škodljivo posploševanje.

»Neodvisnost« prinaša pod naslovom »Snažnost pri nas in drugod« nekakšno statistiko kopalnic, pri čemer se vrsti Jugoslavija na predzadnje mesto. Samo Albanija je še za njo, celo Romunija je za 100 odstotkov spredaj.

Take statistike in v tej obliki moramo s svo-

jega slovenskega stališča odklanjati. Že oznamilo »pri nas« je napačno. Kajti izpričevalo bi nepoznavalcu razmer, da veljajo navedene številke tudi za Slovenijo. Pa za zdaj, hvala Bogu, vendar še ne veljajo. Na drugi strani si pa seveda prav nič ne prikrivamo, da tudi pri nas v Sloveniji te stvari bržkone niso preveč sijajne, ker pač ne morejo biti. Kajti centralizem nam je s svojimi kontribucijami odvzel skoraj sleherno mogočnost, da se brigamo za svoje zdravstvo, ki mu je snaga izmed poglavitnih pogojev. Saj razglašajo jugoslovenci naravnost za načelo, da je treba najprej na jugu sezidati bolnice — za naš denar seveda — potem šele pridemo mi na vrsto.

Taki pregledi imajo torej samo pomen, če so podrobno izkazani. Sicer naj se pa vsaj tisti »pri nas« izpusti.

La Prensa

veliki ilustrovani argentinski časopis, je priobčil 1. aprila tega leta veliko reprodukcijo pogleda na Ljubljano od severne strani z ljubljanskim gradom v ozadju z napisom: »Ljubljana, principal ciudad de la region eslovena, en Jugoeslavia«. Pod njo so pa še trije pogledi, dva iz Dalmacije in pogled iz Beograda.

Ali ste poravnali naročnino?

NOVA ZALOŽBA V LJUBLJANI R. Z. Z O. Z. KONGRESNI TRG

Priporoča

Ivana Cankarja zbrane spise

20 zvezkov z uvodi in opombami iz Cankarja

Ti spisi niso samo naš najboljši narodni tekst, ampak so najpogumnejša izpoved slovenskega duha

Iz lastne založbe se še posebej priporočajo: F. S. Finžgarjevi zbrani spisi (8 zvezkov); Fr. Stelè, Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih; Stanko Vurnik, Uvod v glasbo; Jak. Kelemina, Literarna veda.

Poseben oddelek za pisarniške potrebščine

Dr. Henrik Tuma:

Ob polomu Avstro-Ogrske in pod italijansko okupacijo

(Odlomek iz knjige »Iz mojega življenja«)

V Gorici je po razsulu avstro-ogrske vojske zašumelo v slovenskih krogih bujno veselje, da je razpadlo avstro-ogrsko cesarstvo in vstane svobodna Jugoslavija. Osnova se je narodni odbor; predsednik je bil moj bivši koncipient, takrat že odvetnik dr. Karel Podgornik, tajnik pa odvetnik dr. Peter Medvešek. Za poveljnika bodoče jugoslovanske posadke je bil določen dr. Dinko Puc, poznejši ljubljanski župan. Ko sem prišel v soboto iz Trsta v Gorico, sem našel svojo hišo vso okrašeno s slovenskimi zastavami. Bilo je že v mraku. Pisarniški sluga mi je pravil, da je prikorakal v Gorico slovenski polk, da je vlado prevzel narodni odbor in da je vsa Gorica navdušena, da pride pod Jugoslavijo. Bil je ves užaloščen, ko sem pometal slovenske zastave na ulico in pri tem prerokoval, da homo Slovenci to veselje še drago plačali.

Med prvimi polki, ki so se vrnili z italijanske fronte, je bil slovenski gorski strelski polk št. 2. Zasedel je mesto, ki se je na mah odelo v slovenske barve. Kolikor je bilo Italijanov bolj ali manj avstrijskega mišljenja, se niso prav orientirali in so zares mislili, da pride Gorica pod Jugoslavijo. Izprva si niso upali na dan, in je imel v Gorici vsakdo vtisk, da jo je trajno zasedla jugoslovanska vojska. Prvi dan proti večeru so pritekli k meni v pisarno železničarji z državne postaje s pritožbo, da je oddelek kranjskega polka zasedel tamkajšnjo kuhinjo, kjer se je pripravljala večerja za železničarje, ki bi imeli opravljati nočno službo, in da je poročnik meni nič tebi nič zasegel pripravljeno večerjo za svoje vojake in povrhu še proti ženskem osebju v kuhinji surovo nastopal. Šel sem takoj z njim na državno postajo in pojasnil poročniku, da si na noben način ne more prisvojiti večerje železničarjev, kar je mrmraje vzel na znanje. Seveda so navdušeni Slovenci pogostili slovenske vojake preobilo z vinom in so se vojaki tako razgreli, da je prišlo marsikje do prav neljubih spopadov tudi z domačimi slovenskimi ljudmi. Nekaj dni so avtomobili s slovenskimi zastavami kar noreli po Gorici, narodni odbor pa je dajal svoje ukaze. Ko so v kavarni Corso predsednik, tajnik in nekateri člani ravno večali, sem pristopil in jih vprašal, kako stoji akcije. Odgovorili so mi polni navdušenja, da ravna po ukazih Narodnega sveta v Ljubljani. Pripomnil sem, da dvomim o njihovem prepričanju, da ostane Gorica slovenska. Presenečeni so mi odgovorili: »Kako je mogoče, da se najde slovenski človek, ki bi dvomil o tem?!« Vprašal sem jih: »Kje pa imate sploh kako zagotovilo, da pripade Goriška Jugoslaviji?« Naivno so mi odgovorili, da bodo o naši usodi odločali Američani z Wilsonom. Ironično sem dostavil: »Mislite nemara, da je Wilson vaš papa?!« Bilo je ogorčenja nad mojo ironijo, jaz pa sem šel proti domu otožen nad strahovito naivnostjo naše inteligence. Nihče si ni bil svest našega žalostnega položaja, nihče ni slutil, kaj nas čaka, da mora priti do tega, da izgubimo najlepši del svoje slovenske zemlje. Nisem jih hotel dalje motiti v njihovem zmedenem navdušenju. Drugi dan je z bojišča prikorakala brigada madžarskih vojakov v popolnem redu in v popolni bojni opremi.

Spredaj vrsta napadalnih čet, oborožena z ročnimi granatami, za njimi nepregledna vrsta pešcev in baterij, v sredi poveljnik general. Prav nič niso vprašali jugoslovanske posadke, ali se smejo utaboriti pri Gorici ali ne. Imeli so svoje brašno s seboj, postavili so svoje šotore in drugi dan so ponosno nadaljevali pot proti svoji domovini. Kaka razlika v nastopanju teh madžarskih vojakov in naših!

Bilo je prve dni novembra. Krasen jesenski dan! Adrija se je svetila v najlepšem liku, ko sem odhajal peš iz Trsta proti Gorici. Železnica ni več obratovala, ker so mnogi avstrijski železničarji že pobegnili, italijanska uprava pa še ni nastopila. V Proseku sem naletel na prve italijanske straže. Bili so kraljevi karabinjerji, ki so zasedli vas Prosek. Kmalu nato sem zagledal nepregledno kolono italijanskega kora, ki je korakal od Nabrežine sem proti Trstu. Prihajal je polk za polkom. Sem in tja so vojaki peli zmagovalne pesmi. Začuden so pogledovali samotnega popotnika, ki je edini korakal v nasprotni smeri po cesti. Kjer se cesta nad Prosekom loči na desno, pa sem korakal dalje prav sam pod milim nebom. Domače prebivalstvo se je od strahu pred italijansko vojsko poskrilo po hišah in kletih. Šele za razpotjem pri Gorjanskem sem zopet srečal vojaštvo. Bile so baterije, na čelu kapitan. Tam mi je dal znak z roko, naj se ustavim. Mislim sem, da bo sedaj po meni. Imel sem samo legitimacijo društva »Touring club Italiano«. Pa sem se motil. Stotnik me je prijazno vprašal, ali poznam glavno vozno cesto v Komen. Imel je v rokah neki italijanski zemljevid, o katerem je dejal, da ni kaj prida in da se ne spozna po njem. Brez obotavljanja sem vzel iz žepa svojo avstrijsko specialko in mu natančno razložil, kod naj gre. Stotnik se je prijazno zahvalil in zopet zajahal. Hodil sem precej časa mimo dolge kolone italijanskih topov. Pot me je vedla preko Kostanjevice. Zaman sem gledal, kje stoji velika vas. Vsa vas je bila gomila ruševin, ki so bile nagromadene tako, da so tvorile položen grič. Sredi, kjer je stala cerkev, sem videl razbite marmorne plošče — zadnje ostanke oltarja. Dalje je šla pot mimo Pečinke, zadnje vojne črte, kjer je padlo na tisoče italijanskih in avstrijskih vojakov, potem pa naravnost dol po bregu skozi borov gozd proti Mirnu. Pozneje sem se večkrat čudil svoji drznosti in hlastnokrvnosti. Vse borov gozd je bil visoko zarastel z gozdno travo, vmes vse polno osata in torice (ovčji prijatelj). V travi pa je bilo skrito vse polno ostankov izstrelkov in ročnih granat. Čudno, da sem brez neizgovornosti prišel skozi to divjino. Ko sem hodil skozi gozd, se je prijelo moje turisticke lodnove obleke vse polno toričnih glav, ne da bi bil to opazil. Na poti skozi Miren naletim na svojega bivšega koncipienta dr. Bobiča, ki me je opozoril, kakšen sem. Samotna je bila pot po mirenski cesti do Gorice. Tu sem našel že karabinjerje. Pot domov me je vedla mimo nekdanje nemške šole, v kateri so bili že nastanjeni italijanski vojaki. Čul sem njihovo petje, otožno in ritmično kakor petje Hercegovcev, da sem kar obstal in mislil, da bi utegnili biti to avstrijski ujetniki. Drugi dan sem pa zvedel, da so peli vojaki, doma iz Abruce. Ko sem prišel do svojega stanovanja, sem videl vsa okna okrašena z italijanskimi zastavicami. Neki najemnik, conte Obizzi, je bil v svoji navdušenosti nad tem, da so Italijani zasedli Gorico, okrasil vso hišo. Pometal sem vse na cesto.

Ko so prišli v Gorico karabinjerji, je jela kazati svoje nekdanje italijansko lice. Po hišah so se druga za drugo pojavile italijanske zastave. Ko je legal na mesto prvi mrak, so tolpe italijanske mladine hodile po ulicah in trgale slovenske zastave s hiš. Karabinjerji pa so ščitili to početje — in slovenske ostentativnosti je bilo konec. Italijansko ljudstvo je od dne do dne postajalo prešernejše. Tudi v Gorici je bilo razglašeno, da se nikdo po osmih zvečer ne sme pojaviti brez dovoljenja na javnem prostoru. Električna in plinska razsvetljava je bila tako in tako pokvarjena, in mesto je bilo ob osmih v popolni temi. Bili so žalostni dnevi. Kmalu so se začele italijanske slavnosti.

Italija je zasedla ne le Trst, Goriško in Istro, ampak tudi ves Kras do nad Vrhnike. Prišlo je uradno poročilo, da ima Italija po dogovoru z državami sporazuma pooblastilo, da zasede vse to ozemlje. Bivši narodni odbor tega ni razumel in seveda tudi ne nove naloge, ki ga je po zasedbi čakala. Namesto da bi se formalno poklonili novemu gospodarju, se je vse potuhnilo. Vsi so bili prepričani, da bodo Američani z Wilsonom, po načelu samoodločbe, pridelili slovensko in hrvaško ozemlje Jugoslaviji. Teh svojih nad v mirovna pogajanja niso skrivali. To je bila osnovna hiba, ki je vzbudila fanatizem nekdanjih irredent-skih krogov. Ti so se jeli ob italijanski vladi zavedati svoje moči. Treba je dobro razlikovati stališče šovinističnih nacionalističnih krogov in stališče italijanske vlade, ki je spočetka ravnala v glavnem korektno. Znan je njen prvi razglas, v katerem je obljubljala Slovincem iste državljanske pravice in šole v njihovem jeziku ter v večjem številu, kakor so jih imeli pod Avstrijo. Znan je tudi poznejše izjave ministrov Titttonija in Sforze, ki sta zagotavljala Slovincem in Hrvatom v Italiji popolno jezikovno in kulturno svobodo. Italijanska vlada je pustila slovensko narodno društveno, kulturno in gospodarsko organizacijo netaknjeno. Postopoma je odpravljala avstrijsko upravo in uvajala korak za korakom italijanske oblasti. Povsod je nastavila svoje komisarje. Ni se pa taknila slovenskih in hrvaških šol prav do leta 1922. V septembru leta 1919. je vlada ustanovila začasni odbor za šole. Delil se je v dva odseka: za srednje in osnovne šole. V odsek za srednje šole sva bila imenovana tudi ing. Jože Košir iz Pazina in jaz. Pripominjam, da smo nekoliko časa pred tem imenovanjem intervenirali profesor Čermelj, Ivan Regent in jaz pri generalnem civilnem komisarju Ciuffelliju glede otvoritve vseh dotedanjih slovenskih in hrvaških šol in ohranitve tiste avtonomije v šolstvu, ki je bila v veljavi pod Avstrijo. Bil sem menda le na prvi seji odbora, ki je docela odobraval moje stališče glede svobode šolstva in ohranitve kulturnih pravic Slovincem in Hrvatov. To vedenje italijanske vlade kaže, da bi se dalo s premišljenim nastopom in organizacijo narodnih slovenskih moči doseči vse kaj drugega nego požig Narodnega doma. Zaradi sklepa izvrševalnega odbora socialistične stranke sem moral izstopiti iz odbora kot državne meščanske institucije. Odpovedal sem se članstvu in hkrati obvestil tudi dr. Josipa Wilfana kot zastopnika slovenskih staršev, ki so bili vložili prošnje za slovenske šole, naj skrbe, da si izposlušajo drugega zastopnika za slovenski del dežele v šolskem odboru. (Konec prihodnjic.)

Urednik in izdajatelj: Tone Fajfar v Ljubljani.